

עצרת ממלכתית במשכן הכנסת לציון מאה שנים לראשית העלייה מתימן

במלאות מאה שנים לעליית יהודי תימן לארץ ישראל (תרמ"ב–תשמ"ב) התקיימו בארץ כמה אירועים: כנסים, הרצאות, ערבי עיון ותכניות ברדיו ובטלוויזיה. בארגון אירועים אלו נטלו חלק מוסדות וארגונים שונים, מועצות מקומיות ואזורים, עיריות, אוניברסיטאות, בתי ספר ועוד. כבוד גדול חלקה כנסת ישראל ליוצאי תימן כאשר הקדישה ישיבה חגיגית מיוחדת לציון האירוע.

ביום י"ב בסיוון תשמ"ג 24.5.83 נערכה במשכן הכנסת "עצרת ממלכתית" בה נשאו דברים יו"ר הכנסת, מר מנחם סבידור, ראש הממשלה, מר מנחם בגין, סגנית שר החינוך, הגב' מרים גלזר תעסה, חברי הכנסת: מר שמעון פרס, הגב' גאולה כהן ומר יהודה חשאי. אורחי כבוד שנשאו דברים היו: הרב יוסף קאפח ופרופ' יהודה רצהבי. הנחה: מר משה חובב.

דברים אלה יצאו לאור בחוברת דקיקה: עצרת ממלכתית לציון העלייה וההתיישבות של יהודי תימן בישראל (תרמ"ב–תשמ"ב), משכן הכנסת י"ב בסיוון תשמ"ג 24.5.83 (עורך אחראי ומוציא לאור: יהודה חשאי, עורכת: ניצה דרויאן) על ידי הוועדה לארגון העצרת הממלכתית לציון העלייה וההתיישבות של יהודי תימן בישראל, תשמ"ו 1985. מכיוון שחוברת זו יצאה לאור בהדפסה מוגבלת, בחרנו להביא כאן את דברי מו"ר הגר"י קאפח זצ"ל לטובת הקוראים.

כבוד יו"ר הכנסת, כבוד ראש הממשלה, יו"ר מפלגת העבודה, שרים, חברי כנסת, אורחים נכבדים.

פעולה חשובה יזמה הכנסת. ואם תרצה, אמור חברי הכנסת מעדת יהודי תימן. ברכה ראויה לכל אלה שנענו ליוזמה וביצעו את המופע הנאה הזה לציון מאה שנה לעליית יהודי תימן. האמת היא שעליית יהודי תימן לארץ ישראל לא התחילה לפני מאה שנה, אלא מעולם לא פסקה. כל זמן שיש קהילה יהודית בירושלם, שם היו גם יהודי תימן, אם יחידים ואם קהילה.

בסוף האלף החמישי אנו מוצאים דיין בירושלם שמו הרב אברהם בן-שלמה אלימני. והיתה לו גם בית כנסת מיוחדת (הדברים פורסמו במחקרי הפרופ' ש' ד')

גויטיין). אין ספק כי בית כנסת לא יעשו לדיין אם כל הציבור הוא ציבור מקומי כלל. לפיכך אין ספק שיהדות תימן היתה אז בירושלם קהילה מיוחדת בשל מבטאה המיוחד, מנהגותיה המיוחדים, נוסח תפילתה המיוחד, ובשל כך היתה זקוקה לבית כנסת מיוחד, וזו נקראה 'בית כנסת של אלימני'. כעבור כחמישים שנה אנו מוצאים בירושלם שוב בית כנסת "אלימני", הפעם בשם אחר. הרב סעדיה התימני. יש סבורים שהוא בנו של ר' אברהם, ואחרים סבורים שהוא אחר. בכל אופן הרי תקופה של כמאה שנה לא נעדרו יהודי תימן מירושלם, ויש להניח שגם ביתר ערי הארץ המאוכלסים יהודים אז.

במשך הדורות בכל כמה עשרות או מאות שנים, אנו מוצאים עוד אישיות בולטת. נכון, אין לנו הוכחות על רציפות מציאות המונים, אבל מטבעו של עולם שאנשים מן השורה אינם משאירים עקבות. משאירים עקבות רק אותם הבולטים שהטביעו חותם או עשו רושם בסביבתם בשעתם. ואלה מצביעים על ההמשך הרצוף שלא פסק.

שנת תרמ"ב אינה אלא כנקודה בגלגל, ובשום אופן לא כהתחלה שממנה החל ההמשך. וכפי שנהגו בכל מקום שכל גלגל שכולו נקודות הרי אין לו ראש, וכאשר רוצים לספור בו ספירה כל שהיא תופשים נקודה כל שהיא וממנה מתחילים את הספירה, גם בכוכבי מרום, כאשר נזקקנו להתחיל ספירה כל שהיא, תפשונו מתוך מה שנקרא 'גלגל המזלות' ציור הנקרא 'מזל טלה' והתחלנו ממנו. וכך עשינו אנו. תפשונו את שנת תרמ"ב כדי לציין מציאות והמשך.

הזכירו כאן כמה פעמים את המושג "ציונות". בתימן לא היה קיים המושג הזה כמונח לתנועה או לקבוצה פנימית מוגדרת. כל הפזורה היהודית בכל רחבי תימן היו שם כזמניים. ראו את עצמם כבמלון אורחים, אף שזה נמשך אלפיים שנה.

הציונות נוצרה כתרופה להתנגדות לעלייה, ובאין מחלה אין צורך לתרופה. ההתנגדות באירופה לעלייה לארץ ישראל החלה בדורות קדומים, ומנימוקים שהלכו והתחדדו מאיש לאיש ומתקופה לתקופה. ראשיתה, החובה לעלות לארץ ישראל "אינו נוהג בזמן הזה" מפני סכנת דרכים. כך כתבו התוספות בכתובות דף קי ע"ב. שים לב. המצווה קיימת, אלא אינו נוהג מחמת דבר צדדי "סכנת דרכים". ומיד באותו דיבור עצמו התפתחות נוספת: "אין מצוה לדור בארץ ישראל, כי יש כמה מצוות התלויות בארץ וכמה עונשין שאין אנו יכולים להיזהר בהן ולעמוד עליהם". התוצאה, המצוות שרצה הקב"ה לזכות בהן את ישראל בארץ, הן הן המשחררות אותנו מלבוא לארץ. כיוון שאין אנו יכולים להיזהר בהם ולקיימם. משל הציב הקב"ה ארי בפתח ארץ ישראל כדי להבריחנו ממנה. מאוחר יותר הבליטו את נקודת שלוש השבועות שזכרו בכתובות דף קי"א ע"א, ואמרו: "אסור לעלות לארץ ישראל". פתחנו "אינו נוהג", המשכנו "אין מצווה", סיימנו "אסור". אותן שלוש השבועות לדעת הרמב"ם הן לפי שיטה דחוייה. לא

מזמן פרסמתי מאמר בנושא זה,¹ והחובה לעלות לארץ ישראל ולהתיישב בה קיימת ושרירה במשך כל הדורות מאז אברהם אבינו ועד עתה, ולעולם.

ועוד הערה. מתמיה שבהזמנה לציון עליית יהודי תימן, לא נזהרו לשמור על מסורת. שם כתוב "ילדים מהחדר". המונח "חדר" לא היה קיים בתימן. השם הזה נוצר במזרח אירופה ואין לו כל שייכות אלינו. בתימן היה "כניס". בית כנסת. וכך שמו בגמרא בבא בתרא דף כ"א. מעבירים את התינוק "מבי כנישתא לבי כנישתא", תרגומו: מבית כנסת לבית כנסת. המפרשים שאינם יודעים כי שם בית האולפנא "בי כנישתא" שואלים: מה הקשר של בית הכנסת עם בית תלמוד תורה ועם תינוקות של בית רבן? לפיכך לדעתי חייבים לשמור על מסורת גם ביחס לשמות פשוטים כאלה כי הם סימני הזהות שלנו. אותו שם שהיה מקובל בארץ ישראל ובבבל לפני אלפיים שנה נשאר ונתקיים בידינו אנו עד ימינו. ונניח את ה"חדר" לבעליו.

אני מאחל ליושב ראש הכנסת ולחברי הכנסת שימשיכו לטפח מסורות הדורות ומסורת העדות כדי להנחילם לרבים. חריגים מן הכיוון הכללי, לכן לא צוינו עליות שלהם. מה שאין כן עליות ממקומות אחרים, כגון עליית תלמידי ר' יהודה החסיד, תלמידי הגר"א, בשל חריגתם מן הרוח השוררת בסביבה היתה עלייתם מאורע חריג, מאורע פלא, שאר רוח. היה צורך להיות חסיד או מתנגד למוסכמות כדי לעלות לארץ ישראל. בתימן לא היה צורך בכך. העלייה הטבעית נמשכה באופן טבעי ורגיל, כי הרי כולם מועמדים לכך. כל אחד מצפה לשעת כושר, לסילוק המעצורים המיוחדים לו.

1 ראה "שלוש השבועות", בתוך כתבים, ב, ירושלים תשמ"ט, עמ' 619-620.

